

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано концептуальний підхід до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах багатовекторного розвитку ЗЕД країни. Визначено механізми реалізації пріоритетних інтеграційних напрямів України до Європейського та Митного Союзів. Розкрито механізми реалізації державної стратегії розвитку ЗЕД, основними напрямками якої в сучасних умовах є державна стратегія розвитку експорту, державна стратегія імпортозаміщення та державна стратегія залучення інвестицій. Визначено вплив державних механізмів регулювання на ключові галузі національного господарства з метою розвитку ЗЕД країни.

Ключові слова: державні механізми, стратегія розвитку ЗЕД, державна стратегія розвитку експорту, імпортозаміщення, державна стратегія залучення інвестицій, інтеграція, Європейський Союз, Митний Союз.

I. Вступ

Україна в системі світогосподарських зв'язків виступає як держава, що має значний потенціал та перспективи для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах держава прагне до вигідних і рівноправних відносин з країнами-партнерами, мінімізації загроз та ризиків від вступу до провідних інтеграційних об'єднань світу, удосконалення макроекономічних показників ЗЕД країни. У контексті цього важливими завданнями зовнішньоекономічної стратегії України на сьогодні залишаються: забезпечення реалізації економічних інтересів країни, захист національних виробників від іноземної конкуренції на внутрішніх ринках та при виході на зовнішні ринки, оптимізація структури зовнішньоторговельного балансу, стимулювання експортоорієнтованих підприємств ключових стратегічних галузей України, контроль за обсягами та структурою імпорту, реалізація антидемпінгових заходів, стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і їх продукції, активне впровадження політики імпортозаміщення, покращення інвестиційного клімату в країні тощо.

Різним аспектам державного управління ЗЕД в Україні та проблемам удосконалення механізмів її регулювання присвячено ряд наукових праць учених, серед яких на особливу увагу заслуговують дослідження О.П. Борисенка, О.П. Гребельника, І.І. Дахна, Г.М. Дроздової, Ю.Г. Козака, Г.С. Коршунової, А.І. Кредісова, А.О. Машкова, П.О. Мойсейченка, О.А. Онищенко, Л.М. Письмаченко, В.В. Покровської, І.Л. Райніна, Ю.О. Світличної, О.В. Стеценко, А.М. Ткаченка, В.С. Ткаченка, Г.О. Філатової, В.А. Юсупова.

Однак особливої актуальності ці питання набувають під впливом багатовекторності інтеграційних процесів України, адже наміри

вступу до ЄС та Митного Союзу вимагають пристосування державних механізмів до умов, що висуваються цими об'єднаннями й мають бути націлені на подолання можливих ризиків від вступу до них.

II. Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування особливостей державного регулювання та змісту державних механізмів реалізації стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах багатовекторності інтеграційних процесів.

III. Результати

Державні механізми реалізації стратегії розвитку ЗЕД в Україні мають слугувати засобами реалізації таких пріоритетних напрямів: державна стратегія розвитку експорту, державна стратегія імпортозаміщення, державна стратегія залучення інвестицій (рис. 1). Причому такі механізми мають враховувати багатовекторність розвитку ЗЕД країни, а саме бути адаптованими одночасно під інтеграцію до Європейського Союзу та Митного Союзу.

Державні механізми мають регулювати такі ключові галузі:

- енергетичну – модернізація інфраструктури галузі, вдосконалення цінової політики на енергетичному ринку, формування оптимальної тарифної системи, демонополізація галузі, побудова оптимального оптового ринку електроенергетики, зменшення впливу політичного чинника на регулювання галузі;
- машинобудівну – раціоналізація структури галузі, переорієнтація виробництва на випуск продукції найвищих технологічних укладів, повернення оборонно-промислового комплексу в державну власність з метою централізованого управління, оновлення кадрового потенціалу галузі тощо;

- металургійну – оновлення застарілого обладнання металургійних підприємств, стабілізація виробництва, підвищення інвестиційної привабливості підприємств галузі, збільшення частки вітчизняного капіталу в структурі капіталу металургійних підприємств, урегулювання проблеми повернення іноземних кредитів іноземними власниками металургійних підприємств, оптимізація податкового регулювання галузі (вирішення проблеми з поверненням ПДВ тощо);
- транспортну – забезпечення впорядкованості процедури контролю на кордоні та справляння митних зборів, зменшення рівня бюрократизму при оформленні міжнародних перевезень, підвищення рівня інформаційного забезпечення міжнародних перевезень вантажів, оновлення інфраструктури галузі, інтегрування транспортної системи України в транспортні системи Європи й Азії, прагнення до її відповідності міжнародним стандартам;
- хімічну та нафтохімічну – оновлення застарілої матеріально-технічної бази, збільшення обсягів інвестицій у фармацевтичне виробництво, зменшення рівня залежності галузі від імпортного ринку енергоносіїв, що впливає на цінову політику в галузі;
- легку та харчову промисловості – зменшення рівня операцій з давальницькою сировиною, регулювання обсягів імпорту іноземної сировини, вдосконалення фінансових стимулів;
- сільське господарство – захист підприємств АПК від недобросовісної конкуренції, налагодження ефективної системи кредитування та страхування у сфері АПК, залучення довгострокових інвестицій, раціоналізація структури агропромислового виробництва.

Серед основних напрямів реалізації державної стратегії розвитку ЗЕД у сучасних умовах провідне місце посідає реалізація стратегії імпортозаміщення. Аналіз географічної структури імпорту в Україну свідчить про зменшення частки імпорту з розвинутих країн та збільшення частки імпорту з транзитивних країн і країн, що розвиваються, зокрема з Білорусі, Казахстану, КНР. Отже, техніко-економічний рівень значної частки імпортованих товарів є досяжним для України в разі активної реалізації нею політики імпортозаміщення.

Необхідність активізації заходів для реалізації політики імпортозаміщення й розвитку внутрішнього ринку в Україні постає у зв'язку з виникненням загрозливих тенденцій, які призводять до зростання імпорту на фоні уповільнення економічного зростання. Так, Я. Жаліло підкреслює, що підвищення конкурентоспроможності українських товарів

та розширення їхньої присутності на внутрішньому ринку вимагає поглибленого підходу до цієї проблеми в контексті макроекономічної політики, виробничої, організаційної та логістичної модернізації та інших економічних процесів, які формують конкурентоспроможність українських компаній на вітчизняному ринку.

Досвід інших країн свідчить, що в процесі вибору заходів з імпортозаміщення слід брати до уваги критерій відповідності імпортозамінних товарів світовому техніко-економічному рівню аналогічних товарів. Локальними критеріями мають бути: ступінь використання місцевих ресурсів і конкурентних переваг, перспектива опанування внутрішнього ринку, створення додаткових робочих місць, ефект у суміжних галузях.

Більшість країн починали імпортозаміщення зі складання продукції на основі імпорту, проте успіх мали лише ті країни, які створили власне виробництво комплектуючих і готових товарів. Зокрема, у нових індустриальних країнах спочатку заміщувався імпортом товарів широкого вжитку, потім імпортозаміщення поширювалося на товари виробничого призначення.

Галузеві пріоритети імпортозаміщення можна класифікувати за трьома напрямками: заміна імпортованих ресурсів, насамперед енергетичних; заміна імпорту товарів широкого вжитку; заміна імпорту товарів виробничого призначення (рис. 2) [1]. Кожен з напрямків має особливості, що залежать від наявності власних ресурсів і можливостей, швидкості обігу оборотних фондів, потреби в інвестиціях і терміну окупності проектів.

Іншим напрямком реалізації стратегії розвитку ЗЕД в Україні є державна стратегія розвитку ЗЕД. На сьогодні існує низка проблем сучасного розвитку українського експорту, на вирішенні яких повинні бути сконцентровані зусилля держави (табл. 1), що вимагає пошуку ефективних механізмів підтримки та стимулювання експорту. Державна стратегія розвитку експорту має передбачати: заходи з підтримки експортоорієнтованих виробництв; заходи з підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і їх продукції; заходи з реалізації політики імпортозаміщення; заходи з підвищення рівня інвестиційного клімату в Україні; заходи з демонополізації ЗЕД.

Реалізація експортного потенціалу першочергово полягає в необхідності суттєвого корегування зовнішньоторговельної політики за такими напрямками:

- розвиток експортного потенціалу держави в межах міжнародної спеціалізації, що базується на вигідних для України напрямках структурних змін в економіці й повинен забезпечити збалансованість між внутрішнім та зовнішнім попитом на українські товари й послуги;

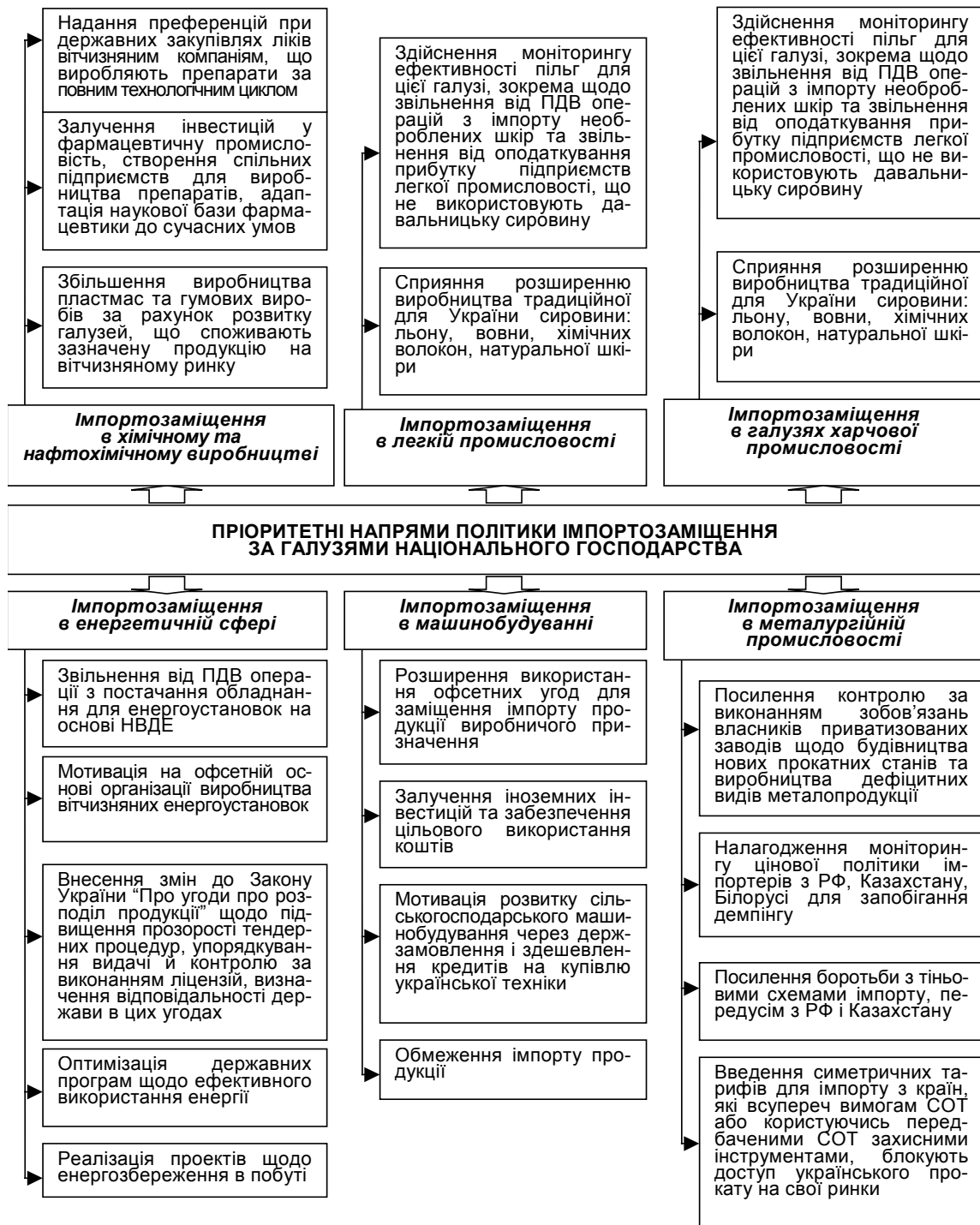

Рис. 2. Пріоритетні напрями політики імпортозаміщення за галузями

- активізація співробітництва в найбільш перспективних секторах світової економіки (нано- та біотехнології, передові технології агросектору, розвиток міжнародних транспортних коридорів);
- утворення конкурентоспроможних транснаціональних корпорацій для реалізації великих міжнародних коопераційних проектів;
- поглиблення інтеграційних процесів з окремими країнами, митними союзами та іншими економічними утвореннями, зокрема реалізація виваженої політики в межах існуючої договірно-правової бази, спрямованої на подальше формування зон вільної торгівлі без вилучень та обмежень з основними торговельними партнерами;
- диверсифікація структури зовнішньої торгівлі в напрямі мінімізації критичної залежності від окремих держав, товарних ринків з метою зміцнення економічної безпеки країни;
- забезпечення збалансованості зовнішньої торгівлі України.

Таблиця 1

Проблеми сучасного розвитку вітчизняного експорту та шляхи їх подолання *

Проблема	Шляхи подолання проблеми	Виконавець
Сировинний характер значної частини експорту	Стимулювання підприємств, які виробляють або раніше виробляли продукцію з високою доданою вартістю, високотехнологічне та наукоємне виробництво, фінансова підтримка підприємств, які стали неконкурентоспроможними	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України
Відсутність чітко визначеної політики структурних змін у матеріально-технічній базі виробництва та технологій галузей економіки	Виготовлення технологічного обладнання для модернізації базових галузей промисловості; створення умов для розвитку оборонно-промислового комплексу; розвиток виробництва промислової продукції для споживчого ринку	Міністерство промислової політики України
Незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту	Розробка механізмів розвитку експорту технологій та захоплення створення спільних науково-дослідних програм з їх подальшим упровадженням у виробництво	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство промислової політики України
Відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту	Розширення механізмів довгострокового експортного кредитування, гарантування, страхування та здешевлення кредитних ресурсів; реалізація програм з фінансування потенційних покупців української продукції шляхом створення національної лізингової компанії; організація ефективної державної фінансової підтримки розвитку високотехнологічних виробництв з урахуванням норм СОТ та зобов'язань, узятих Україною при вступі до СОТ	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство фінансів України
Недостатня інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам	Розвиток системи інформаційної підтримки експорту; інституційне забезпечення підтримки експорту; створення високотехнологічної інфраструктури, що підтримує експортну діяльність; підтримка галузевого розвитку за допомогою маркетингових механізмів; розвиток транспортної інфраструктури	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство інфраструктури України
Поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн і провідних транснаціональних корпорацій	Диверсифікація структури зовнішньої торгівлі в напрямі мінімізації критичної залежності від окремих держав, товарних ринків; забезпечення збалансованості зовнішньої торгівлі України; поглиблення інтеграційних процесів з окремими країнами, митними союзами та іншими економічними утвореннями	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України
Наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами	Накладження роботи торговельно-економічних місій, переведення їх до складу Міністерства економічного розвитку та торгівлі України з метою виконання ними політичних та економічних функцій одночасно; посилення політично-дипломатичного сприяння просуванню української продукції на зовнішні ринки; зміцнення позицій українських експортерів на традиційних ринках за допомогою посилення двостороннього торговельно-економічного співробітництва та інтеграційних процесів; наближення законодавства України до законодавства ЄС за окремими напрямками	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, торговельно-економічні місії
Високі ризики фінансових втрат при проведених експортних операціях	Залучення державних банків до кредитування експортоорієнтованих підприємств; створення спеціалізованих агентств страхування експортних (економічних і політичних) ризиків як на бюджетній основі, так і приватними структурами	Національний банк України
Невипідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів)	Врегулювання відсоткової ставки кредиту.	Національний банк України
Здійснення розрахунків з експортних операцій через офшорні компанії та ухилення від податків	Вдосконалення антикорупційного законодавства, встановлення більш жорстких санкцій до підприємств, які ухиляються від податків	Міністерство доходів та зборів України

* Розробка автора на основі джерела [2].

Ще одним напрямом розвитку ЗЕД в Україні є реалізація стратегії залучення іноземних інвестицій (рис. 3). Для Уряду України необхідною виявляється розробка механізмів залучення інвестицій шляхом створення умов для покращення інвестиційного

клімату в країні. Необхідним також є створення умов для конкуренції за іноземні інвестиції шляхом надання максимальних пільг при створенні нового бізнесу в окремих секторах економіки: інформаційних технологій, науці, машинобудуванні.

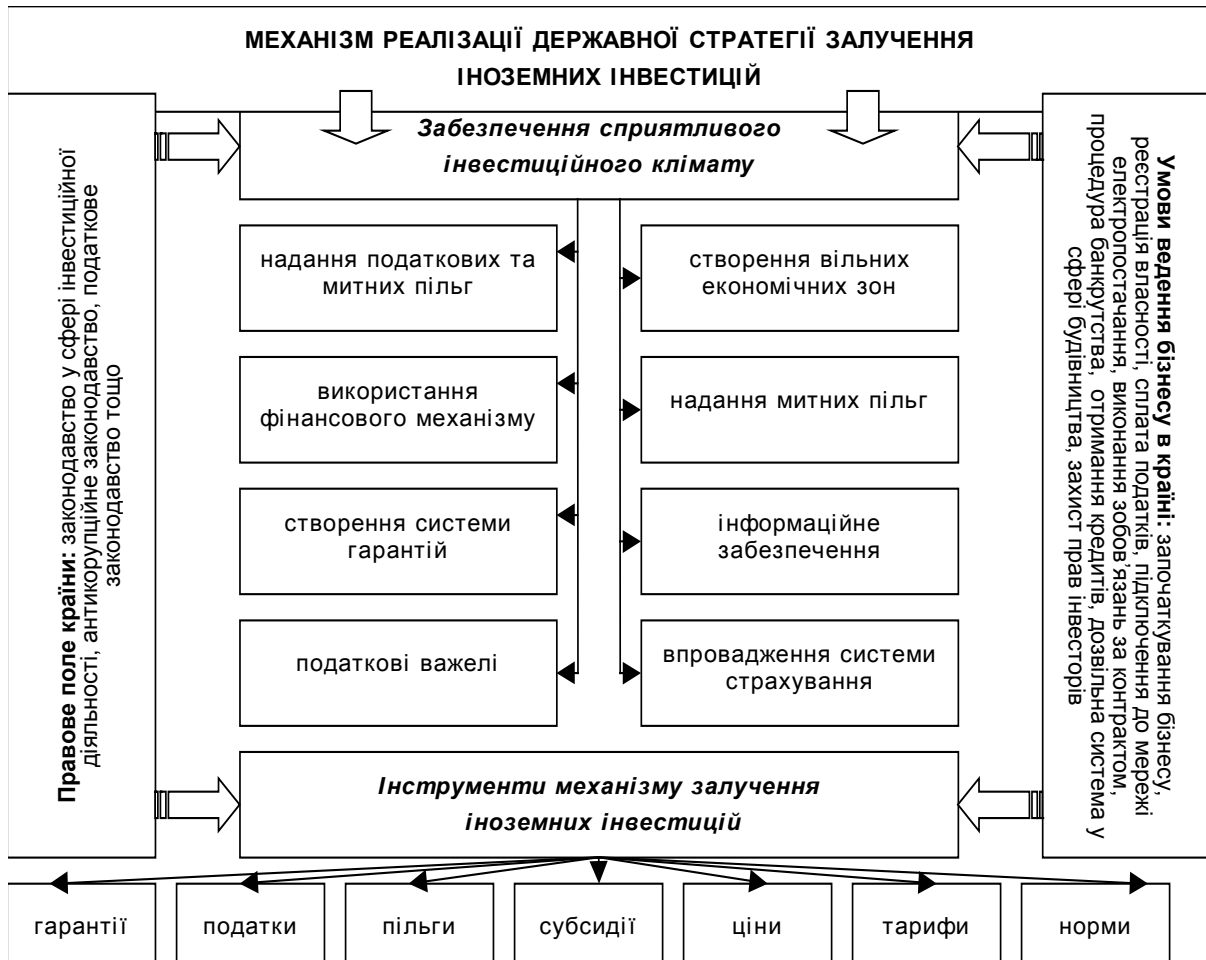

Рис. 3. Механізм реалізації державної стратегії залучення іноземних інвестицій

У цілому стратегічна програма розвитку зовнішньоекономічних відносин України має базуватися на забезпеченні її суверенітету в світогосподарських зв'язках, гарантуванні її національної зовнішньоекономічної безпеки. Уся розгалужена сукупність зовнішньоекономічних зв'язків повинна ґрунтуватися на еквівалентному, взаємовигідному обміні, міжнародному поділі й кооперації праці. Взаємодія зі світовим господарством має спиратися на комплексну, гнучку й динамічну державну зовнішньоекономічну політику, в основі якої – максимальна господарська свобода безпосередніх виробників, експортерів товарів і послуг. Не менш важлива відкритість економіки для широкої й взаємовигідної участі в регіональних та світових господарських і валютно-фінансових системах та структурах.

З огляду на багатовекторність зовнішньоекономічної політики України та одноча-

сне прагнення до інтеграції як у Європейський, так і Митний Союз, необхідним є аналіз переваг та можливостей, які при цьому може отримати держава від участі в обох об'єднаннях (табл. 2).

Україна, як держава, що має високі зовнішньоторговельні показники у відносинах з країнами обох зазначених напрямів, не повинна втрачати ці ринки збуту. При цьому вступ до ЄС буде стимулом для підвищення рівня конкурентоспроможності української продукції та вітчизняних підприємств з метою відповідності критеріям членства, зокрема, необхідності витримувати умови конкурентного тиску, сприяти розвитку ринкової економіки, що, у свою чергу, надасть змогу Україні ефективно реалізовувати свою зовнішньоекономічну політику на ринках країн МС та мати там додаткові конкурентні переваги.

Переваги й можливості від інтеграції України до ЄС та МС *

Європейський Союз	Найменування критерію та перевага, яку матиме Україна після інтеграції до об'єднання	Митний Союз
Інтеграційна привабливість		
Показник інтеграційної тісноти між країнами – учасницями ЄС є дуже значимим; високий рівень внутрішньої торгівлі між країнами, підтримуються тісні виробничі зв'язки	Україна має можливість удосконалити свій торговельний потенціал, підвищити конкурентоспроможність продукції та підприємств у разі приєднання до ЄС через необхідність відповідності критеріям членства, зокрема, через необхідність витримувати умови ринкової економіки та конкурентного тиску. При цьому на ринках МС Україна завдяки цьому буде мати додаткові конкурентні переваги	Інтеграційну базу (відносини між країнами – учасницями МС у сфері зовнішньої торгівлі, промислової кооперації тощо) більшою мірою втрачено; частка торгівлі всередині об'єднання становить лише 11%
Структура виробництва		
Країни – учасниці ЄС активно виробляють високотехнологічну продукцію з високим ступенем обробки (машинобудування, виробництво електронної техніки, засобів зв'язку тощо)	Зв'язки з ЄС нададуть Україні перспективи для додаткового залучення зарубіжних інвестицій, які мають бути націлені на виведення вітчизняної промисловості та високотехнологічні галузі на новий рівень конкурентоспроможності, а ринки країн – учасниць МС стануть основним місцем збуту вітчизняної високотехнологічної продукції	Країни – учасниці МС є переважно виробниками сировинної продукції (енергоносії, продукція сільського господарства, металургійна та хімічна сировина, напівфабрикати)
Товарна структура зовнішньої торгівлі		
Експорт та імпорт країн – учасниць ЄС представлений в основному машинами та транспортним устаткуванням, електронною й обчислювальною технікою, продукцією легкої промисловості	Структура торговельних відносин України з країнами – учасницями ЄС та МС буде такою: відкритими нішами для проникнення на європейські ринки залишаться неперероблена сировина і нафта, високотехнологічні товари, які не мають аналогів у світі, а на ринках МС основними товарами для збуту стануть порівняно дешеві товари в галузі машинобудування та приладобудування, а також легкої промисловості, які виграють конкурентну боротьбу завдяки дешевизні робочої сили	Структура зовнішньої торгівлі країн – учасниць МС є незбалансованою, оскільки не експорт іде переважно продукція добувних, а на імпорт – обробних галузей
Конкурентоспроможність продукції		
Попитом на ринках ЄС користуються преференційні статті експорту України, які поширюються на машинне устаткування та механічні пристрої, рослини, масла, прості метали, хімічні речовини, текстиль	Конкурентоспроможність вітчизняної продукції на зовнішніх ринках забезпечується завдяки ціновому чиннику	Попитом на ринках МС користуються вітчизняна продукція машинобудівної та металургійної галузей, сільського господарства, однак не через низький рівень митних тарифів, а через неінноваційний асортимент продукції та нижчий рівень цін

* Розробка автора.

Таким чином, Україна має прагнути водночас до підписання угоди про асоціацію з ЄС та до вступу в Митний Союз, оскільки, по-перше, згідно з вимогами вступу до ЄС країні не забороняється вступати в інші інтеграційні об'єднання; по-друге, технічні регламенти Європейського та Митного Союзів збігаються на 90%; по-третє, приведення стану внутрішньої економіки у відповідності до стандартів та норм ЄС надасть додаткові можливості для ефективної реалізації свого торговельного потенціалу на ринках Митного Союзу, маючи при цьому конкурентні переваги.

IV. Висновки

Таким чином, державні механізми реалізації стратегії розвитку ЗЕД в Україні мають слугувати засобами реалізації таких пріоритетних напрямів: державна стратегія розвитку експорту, державна стратегія імпорто-

заміщення, державна стратегія залучення інвестицій. Причому такі механізми мають враховувати багатовекторність розвитку ЗЕД країни, а саме бути адаптованими одночасно під інтеграцію до Європейського Союзу та Митного Союзу Єдиного економічного простору. Також державні механізми мають регулювати такі ключові сфери національного господарства, як енергетична, машинобудівна, металургійна, хімічна та нафтохімічна галузі, легка та харчова промисловості, сільське господарство.

Список використаної літератури

1. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України : аналіт. доп. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.
2. Проект національної стратегії розвитку експорту України [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://>

www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html.

3. Кириченко О.М. Дослідження проблемних питань зовнішньоторговельних відносин та

можливі напрями їх вирішення / О.М. Кириченко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / наук. ред. І.Г. Манцуров. – К., 2013. – 245 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013.

Скрябина Д.С. Государственные механизмы реализации стратегии развития внешне-экономической деятельности в Украине

В статье обоснован концептуальный подход к государственному регулированию внешне-экономической деятельности в условиях многовекторного развития ВЭД страны. Определены механизмы реализации приоритетных направлений интеграции Украины в Европейский и Таможенный Союзы. Раскрыты механизмы реализации государственной стратегии развития ВЭД, основными направлениями которой в современных условиях является государственная стратегия развития экспорта, государственная стратегия импортозамещения и государственная стратегия привлечения инвестиций. Определено влияние государственных механизмов регулирования на ключевые области национального хозяйства с целью развития ВЭД страны.

Ключевые слова: государственные механизмы, стратегия развития ВЭД, государственная стратегия развития экспорта, импортозамещение, государственная стратегия привлечения инвестиций, интеграция, Европейский Союз, Таможенный Союз.

Skriabina D. State mechanisms of foreign economic activity development strategy realization in Ukraine

The conceptual approach to the foreign economic activity government regulation in the conditions of the multivector development of foreign trade activities of the country is grounded in the article. Mechanisms of realization of the priority directions of integration of Ukraine in the European and Customs Unions are defined. Mechanisms of realization of the state strategy of development of the foreign trade activities which main directions in modern conditions is the state strategy of development of export, the state strategy of import substitution and the state strategy of attraction of investments are opened. Influence of state mechanisms of regulation on key areas of national economy for the purpose of development of foreign trade activities of the country is defined.

In the context of it to date it is remained the important tasks of external economic strategy of Ukraine: providing of realization of economic interests of country, protecting of national producers from a foreign competition on internal markets and on leaving to the oversea markets, optimization of structure of foreign trade balance, stimulation of eksportoor³⁰ntovanih enterprises of key strategic areas of Ukraine, control of volumes and structure of import, realization of anti-dumping measures, control of volumes and structure of import, realization of anti-dumping measures, stimulation of increase of level of competitiveness of domestic enterprises and their products, active introduction of policy of importozamescheniya, improvement of investment climate in a country etc.

Taking into account the multivector of foreign economic activity of Ukraine and simultaneous aspiring to integration both in European and Customs Union, the analysis of advantages and possibilities which the state can get from participating in both associations appears necessary. Ukraine, as state which has high foreign trade indexes in relationships with the countries of both indicated directions, must not lose these markets of sale. Thus an entry in ES will serve as a stimulus for the increase of level of competitiveness of the Ukrainian products and domestic enterprises with the purpose of accordance the criteria of membership, particularly, to the necessity to maintain the terms of competition pressure, render assistance to development of market economy which in same queue will give possibility Ukraine effectively to realize the external economic policy on the markets of countries MN and to have additional competitive edges there.

Key words: state mechanisms, foreign trade activities development strategy, state strategy of export development, import substitution, state strategy of investments attraction, integration, European Union, Customs Union.